

n Menschen-
t Zijn „offi-
n, en in het
id wordt be-
n ambtsweg,
n kan zien,
is het tijd
enschenzoon
er naar ge-
em gebleven.

thans verheerlijkt is, heeft ons in Zich begrepen, in een verborgen¹⁾ eenheid. En wie nu heden, in Christus zijnde, geloofd, en zich bekeert, en op Zijn God en Zaligmaker bouwt, in dien is heden de Vader wederom verheerlijkt. Want wij zijn in den Waarachtige in Zijn Zoon. (1 Joh. 5.)

K. S.

1) „Mystieke” unie. Mystiek als bijvoegelijk naamwoord is van mystiek als zelfstandig naamwoord scherp te onderscheiden!

KERKELUK LEVEN

Mededeeling.

Bijzondere omstandigheden dicongen mij, de copie voor dit nummer buitenshuis te schrijven. Vandaar, dat de stof, die ik verleden week aankondigde, voor een deel nog moet wachten op een volgend nummer: de beschouwen heb ik niet bij de hand.

K. S.

Trente en Sadoletus.

Dr A. de Bondt komt in „Credo” terug op enkele passages uit mijn artikelje van 14 dagen geleden. We antwoorden bij dezen.

1. Onze lezers herinneren zich, dat dr de Bondt een brief van Calvijn aan Sadoletus (roomsch) geschreven had, waarin Calvijn uitsprak, dat door Sadoletus (en consorten, voeg ik er aan toe, er stond „praesiditis”, meervoud) nog wel kerken van Christus werden overheerscht. Ik wees er op, dat dat heelmaal geen wonder was; we waren nog zes jaar vóórdat het concilie van Trente bijeenkwam, en een reformatie ging destijds niet een-twee-drie in haar werk. Nu vraagt tot mijn verbazing dr de Bondt of Calvijn inzake de betekenis van Trente wel net zoo dacht als Van Toorenbergen? Ik antwoord: gelukkig niet, daar is Calvijn veel te veel calvinist voor. Maar wat doet dat er toe? Ik wees op het meervoud: praesiditis. Jullie roomsche machthebbers, speelt nog veelszins den baas over Christus' kudden. Is dat soms niet zoo? Wil dr de Bondt eens de jaartallen nagaan van de hervorming? Schotland? Nederland? De uithoeken van Europa? 't Is niet de vraag, in hoeverre Calvijn op Trente wachten wil, als 't aan hem ligt. Want de kwestie is doo-eenvoudig deze, dat het niet aan Calvijn ligt. Hij moet de feiten nemen zoals ze zijn. En als dan hier de keizer, daár een landgraaf, elders een keurvorst, een gemeenteraad, de stenden al maar door de beaaling tegenhouden, op een compromis aansturen, dan blijven de kerken van Christus nog lang „onder het juk”. In heel het stuk van dr de Bondt lees ik geen woord over de geografische moeilijkheden van de zestiende eeuw. Toch wees ik daarop.

2. Toch ligt in die geografische moeilijkheden voor wie even nadenkt, één der factoren, die het werk der reformatie van ons werelddeel deden loopen over enkele tientallen jaren. Andere factoren zijn natuurlijk: de overheid, de lage trap der volksoontwikkeling, de moeilijkheden om het volk te bereiken, etc. Dr de Bondt ontduikt de eigenlijke kwestie, 't Is niet de vraag, of er niet nog kerken onder het juk zijn, maar of volgens Calvijn, laat ons zeggen in Genève, een tweeta. gemeenten naast elkaar mogen bestaan, zóó, dat Calvijn zou beweren: de ééne ware kerk van Christus wordt door Calvijn gepraesideerd, de andere ware kerk van Christus door Sadoletus. Dat ware knap werk, als dat door dr de Bondt bewezen werd.

3. Ja maar, zegt dr de Bondt, als men op Trente had moeten wachten, ware alle reformatoisch werk van vóór 1545 scheurmakery geweest. Waarom? Het hangt er maar van af, op wat manier, en onder welke sadere bepaling men zich losmaakt van de hiërarchie. Wie zijnerzijds hereniging met de ontrouwen, als zij weer getrouw mochten worden, afsnijdt, is geen reformator. De brief van Calvijn aan Sadoletus zelf bewijst, dat Calvijn zich niet ontslagen achtte van „het bloed” van Rome.

4. Daarom is het ook onjuist, als dr de Bondt zegt: „waar het alleen om gaat, is, of voor Calvijn in dit concilie (van Trente) het criterium lag”. Welneen, — het is maar de vraag, of voor diegenen, die er nog op wachten wilden, het criterium er lag. Stel, dat in de dagen der dolantie leider A vindt, dat leider B te lang wacht met het ter hand nemen van de reformatie der kerk, moet dan leider A ophouden, te gelooven, dat er nog kerken van Christus „onder het juk zijn”? Als de man dat geloofde, kon hij tot B en... zichzelf dadelijk zeggen: houd maar op! Dat Calvijn tegen de interimis-politiek fulmineert, behoeft dr de Bondt ons dan ook niet te herinneren. Maar ze was er nu eenmaal. Leider A en leider B!

5. Ja maar, zegt dr de Bondt, 't was niet in Zwitserland, doch in Duitschland, dat men interimis-politiek voerde. Vraag: wie heeft iets anders gesuggereerd? Zat dan soms het roomsche instituut alleen in Zwitserland? Of ook in Duitschland, Polen, Schotland, en ik weet al niet, waar nog meer? Als Calvijn aan Sadoletus schrijft: gij en uw confraters, mijnheer Sadoletus, voert nog over heel wat kerken van Christus den heerscherstaf, geholpen door menige wereldlijke overheid, dan ziet hij een gebied zich voor den geest staan, dat heusch wel grooter is dan Zwitserland. Dr de Bondt moet dat niet vergeten. Als Calvijn het wél vergeten had, was de Reformatie in een slop doodgeloopen.

6. Calvijn, aldus dr de Bondt, verwachtte niets van

het concilie van Trente. Dat wil ik wel gelooven. Ondergeteekende verwachtte niets van „Kerkopbouw” en „Kerkherstel”, en heeft dan ook in dit blad er maar heel weinig over geschreven, en andere persbroeders hebben er heel wat inkt voor over gehad. Maar als er iets van gekomen was, dan had ondergeteekende aandoens van Godswege met alle andere persbroeders een taak gekregen tegenover het zich bekeerende instituut der Herv. Kerk. Zoo zou het met Calvijn en Trente ook geweest zijn.

7. „Aan het „interim” kan wél de naam van Melancton, niet die van Calvijn verbonden worden”, zegt dr de Bondt. Afgedacht daarvan, dat dat niets verandert aan wat ik opmerkte over „leider A en leider B” van hierboven, is dat maar een halve waarheid, en de verzeking heft van die waarheid is juist deze, dat Calvijn erkent, dat als anderen het reformatiewerk in langzamer tempo doorvoeren, al of niet noodgedwongen, de beslissing nog is uitgesteld. Dat nuchtere feit behoeft dr de Bondt niet op den achtergrond te dringen, want de groote kwestie is deze, hoe loopt volgens Calvijn in de plaatsen, waar een definitieve „Entscheidung” (beslissing) viel, de wettige verbonds- en kerklijn? Hoe is het NA de beslissing? Over dat probleem glijdt dr de Bondt overal heen.

8. In zijn „Antidotus” zegt Valerandus Pollanus (zie Dathenus' „Kurtze und Warhafftige Erzehlung”, bl. 113), dat na het Marburger gesprek (waarbij naar bemiddeling gezocht werd) de eenheidsformule in onder-teekend door Luther, Oecolampadius, Osiander, Hedio, Brentius, Melancthon, Bucerus, Ionas, Zwinglius, Agricola. En in de voorrede op hun geschriftje „Purgation” (verantwoording van de buitenlandse predikanten in Frankfurt, over wie verleden week geschreven werd), merken de predikanten à Lasco (schrijver van het stuk, Pollanus, Hovbrague, Hornus en Petrus Dathenus) op, dat hun geloofsbelijdenis, die ze ter zelfverdediging hadden ingediend, in de (destijds betwiste) avondmaalsleer niet afweek van de Augsburgsche geloofsbelijdenis; elders, dat ze zelfs niet in strijd was met de Apologie der Augsburgsche Belijdenis. Zoowel aan de Augsburgsche Confessie als aan de Apologie is de naam van Melancthon verbonden. Welnu, nadrukkelijk vestigen ze de aandacht er op, dat deze hun belijdenis te voren door Calvijn was ingezien en goedgekeurd; ze hadden zelfs de Augsburgsche ondertekend. 't Was à Lasco, die de belijdenis-in-kwestie aan Calvijn had kenbaar gemaakt (ook Bullinger). Een bewijs, dat ook Calvijn bedacht, dat de reformatie zoolang mogelijk haar eenheid moest zoeken te bewaren, en dat ook Calvijn de feiten aanvaardde daar, waar het tempo der Reformatie een ander moest wezen, dan hij wenschte of noodig had. (Erzehlung 67, v.) Een bewijs ook, hoezeer dr de Bondt buiten de kwestie (van den brief aan Sadoletus inzake de kerken „onder het juk”) om gaat, als hij vraagt, of soms Calvijn zijn definitieve houding tegenover Rome nog bepalen moest vóór 1551 (toen het concilie van Trente zijn 13e zitting hield, door ons vermeld). Niemand heeft dat beweerd. Wel is beweerd, dat Calvijn niet zoo dwars is geweest te denken: ik heb in Genève de zaak voor elkaar, en Luther heeft de pauselijke bul verbrand, en nu is overal de kerk vrijgemaakt. Hij heeft alles gedaan, om de definitieve „Entscheidung” waar ook, vrij te houden van niet-constitutieve geloofsbelijdenis. Maar NA die Entscheidung, dan komt de vraag: wat nu? Die vraag ontgaat dr de Bondt.

9. Het door dr de Bondt mij in de schoenen geschoven „criterium” (als zou n.l. voor de bepaling van het al of niet nog onder het juk verkeren van kerken 1545 het beslissende jaartal zijn), is dan ook door dr de Bondt verzonnen, niet door mij gesteld. Want primo heeft dat concilie jaren en jaren geduurd, secundo moet men verschil zien tusschen de besluiten nemende clericale heeren en de door hen overheerschte gemeenten, die nog niet de reformatie hadden leeren kennen. Maar dit is gezegd: indien jaren na 1545 pas ook van Rome's zijde de breuk definitief geworden is, dan was er toch zeker vóór 1545 (Calvijn schreef Sadoletus in '39) nog geen definitieve breuk over heel de linie. Als ik van iemand, die in 1929 door iemand kinderloos genoemd is, vertel: dat begrijp ik, want hij is pas in 1935 getrouwd, dan moet dr de Bondt niet schrijven: dus is volgens K. S. het jaar 1935 beslissend. Want misschien kreeg de man zijn eerste kind pas in 1940, ik noem maar een cijfer.

10. Dr de Bondt betoogt, wat allen naar Athene dragen beteekent, dat er toch nog overblijfselen van de kerk onder Rome's tyrannie zijn. Maar hij ontloopt de kwestie waar het over loopt, of zoo'n paar „resten” nu weer een „kerk” zijn. Een paar misvormde resten zijn die een kerk? Troost voor Finland, als het de door een „voltageffter” vernielde huizen ziet: toch nog huizen, meneer; we ontzeggen den naam „huis” daaraan niet, althans niet in absoluten zin! Ik denk, dat de Finnen het een schralen troost noemen zouden. Ik moet alweer waarschuwen tegen het aanblazen van enkele vonkskens tot een vuur, en het omtoveren van enkele resten tot een huis, en het verwarren van een aanknooppingspunt, of een ongeordende verzameling van punten tot een vlak. Er is nog logica en Trigland, die tegen de Remonstranten (inzake het natuurlijk licht) al waarschuwde tegen het aanblazen van enkele vonkskens tot een vuur, is er ook nog. Ik geloof, dat we elkaar moeten waarschuwen: inzake het beeld Gods — in mijn Catechismusverkl. I ging ik er uitvoerig op in — heeft reeds iemand de resten van de gaven van het beeld Gods omgevormd tot een rest-beeld.

(Zie vervolg op blz. 158.)

Enige opmerkingen over geloofsverzekerdheid.

De vraag naar de geloofsverzekerdheid in den zin OF WIJ PERSOONLIJK DEEL HEBBEN AAN DE GENADE GODS? is een vraag, die dikwijls gesteld wordt. Als zij nu maar gesteld wordt in de begeerte om antwoord te krijgen, om een bevestigend antwoord te mogen ontvangen. Als het maar zóó is, dat wij in de onzekerheid niet kunnen noch willen leven en de bede oprijst uit ons hart: Och, Heer, och werd mijn ziel door u gered! Ik wil over deze vraag enkele beknopde opmerkingen maken.

Het eerste wat ik van u vraag is dat wij het woord eens rustig aankijken. Geloofsverzekerdheid is GELOOFSVERZEKERDHEID. Daarin ligt volkomen duidelijk uitgedrukt, dat ik niet heb te zoeken naar eenigen grond buiten het geloof om. Mocht ik dien al meenen gevonden te hebben, dan kan het niet anders dan een droggrond zijn. Zoo kom ik tot de conclusie dat ik voor het woord geloofsverzekerdheid ook eenvoudig kan lezen: GELOOF. Maar dan het geloof, zooals het tot doorbraak is gekomen in de ziel, zooals het door genade tot heerschappij is gekomen in het leven van een mensch.

Waarom is deze geloofsverzekerdheid nu gelegen? Wel, zij bestaat nergens anders dan hierin: DAT WIJ VAN GOD ZEKER ZIJN. Op dit punt schort het gewoonlijk bij degenen die bekommerd zijn en aangevochten worden. Zij meenen dat geloofsverzekerdheid zou moeten bestaan hierin: dat een mensch van zichzelf zeker is, van zijn vroomheid. Dat zou er op neerkomen, dat wij in onszelf geloofden! Voor zulk een geloof moge de Heere ons genadiglijk behoeden! De aard van het waarachtig geloof is altijd deze: dat het zich richt op een woord of een daad GODS. Daar is nooit meer geloof dan er kennis Gods is, hoorde ik Ds J. C. Sikkel eens in een preek zeggen.

Laat ik een voorbeeld mogen nemen. Waarom ben ik lichtelijk nerveus op de stoep van den één, of schoon ik een deugdelijk motief heb voor mijn bezoek? Waarom slap ik rustig en blij bij een ander binnen als ik misschien in het geheel geen zaak van belang heb, die mij drijft? Het verschil zit eenvoudig hierin dat ik dien eersten persoon nog niet goed ken, ik weet niet hoe hij zal reageren. Maar den tweeden ken ik en ik vrees niet dat ik mij in hem zal vergissen. Zoo spreekt Johannes: daar is in de liefde geen vrees, want de volmaakte liefde drijft de vrees buiten. Gemis aan geloofsverzekerdheid is dus gemis aan kennis van God. Van dien God, Die het onder eede betuigt heeft: IK heb geen lust aan den dood des zondaars. Van dien God, Die nooit grillig is in Zijn liefde, maar Die Zijn Naam noemt: Ik zal zijn Die Ik zijn zal. Geloof is nu dat ik dit niet langer durf tegenspreken, dat ik belijden ga: God is de Waarachtige. Om het menselijker te zeggen: God is eerlijk!

Men zal mij tegenwerpen, dat men deze Waarachtigheid Gods niet in twijfel trekt. Zijn beloften voor dierbaar houdt, maar dat men slechts twijfelt in het bijzonder geval van zijn eigen zaligheid. Ziedaar het ongeloof in de vernomming der nederigheid! Als ik u vraag: houdt gij mij voor een eerlijk man? en gij antwoordt daarop volmondig: ja — zult gij dan op mijn vraag, of gij mij een gulden wilt leenen, antwoorden: Neen, want ik weet niet, of ik dien wel terugkrijg? Daaruit zou immers zonneklaar blijken, dat uw verklaring over mijn eerlijkheid door u slechts pro forma was afgelegd, doch niet waarlijk door u werd gemeend!

Geloofsverzekerdheid is vervolgens: DOOR GOD VERZEKERD WORDEN. Antwoord 1 van den Catechismus zegt het zoo klaar: dat Hij mij door Zijn Heiligen Geest verzekert. Dat doet de II. Geest door de Prediking des Woords. Deze is niet een religieuze voordracht door een alleszins bekwaam persoon gehouden (wat een talent, hé!) Maar zij is een ministerium. Calvijn zegt: „Het geloof is evenmin van het Woord te scheiden als de stralen van de zon. Neem het Woord weg en er zal geen geloof overblijven”. Dat Woord leert mij, dat ik niet het eenigst zoontje of dochttertje ben, dat God geen Vader is van mij apart en weer apart van een ander, maar dat al het beloofde heil toekomt aan het Volk des Heeren. Gelooven is: Sion zijn voor den Heere. (J. C. Sikkel). In de gemeenschap der heiligen wordt het teere geloof versterkt. En aan dat Volk schonk de Heere het sacrament der geloofsversterking, ZOO ZULLEN WIJ GEWIS EN ZEKER ZIJN, dat geen zonde of zwakheid die nog (tegen onzen wil) in ons overig is, ons zou kunnen hinderen dat God ons niet in genade zou aannemen.

Helaas, laten wij ons niet liever door de menschen bekommeren dan door den Heere verzekeren?

Eindelijk, geloofsverzekerdheid is TOT GOD ZEKER ZIJN. Waarom begeert men eigenlijk de

toen Judas licht van dit en, dat Judas ten van den Dat wil zeg- op ditzelfde Messias was dag getreden. Hij had Judas mer, die wel end gemaakt alag aan de ter kon ver- en wai Hij gij doet, doe enzetten van geweest een reid, o God, ir niet tegen ertraagd. En ofetie.

in Judas, die verbond van tot het offer, des Heeren lichtvall, dan ikt. De ver- roepen door heerlijkheid is Hem ge- oogenblik bewaring van zwakheid tot voort. Maar at van kracht steeds voort. ad, o Heere, ligheid is het en Heere van Konings”, en

verheerlijking verheerlijkt. in den nacht, p den nacht, zongen toen- ste heme- eerlijkheid is a in de zaal, ude naar het i nu dadelijk

verheerlijkt. verheerlijkt. t Zijn souve- nan het licht

als in den ijn zelfhand-

Hij verheer- nen verheer- heerlijkheid” iing” van de heerlijkheid” eworden, dat iking en der

chenzoon de heid aan het n den Vader. id” van God ir. En voor- woord bree- Bondgenoot l des vredes, ók weer „in” an den ééne teeds ook die van den één thaar en om-

msnacht zieli ker dan die l is verheer- oefeet, niet in „een”, doch drager, doch nensch, doch

n s de Vader ien de Vader

geloofsverzekerdheid? Velen zijn ijdel op hun geloof... ach, waarop zijn wij niet ijdel? Wij willen graag te boek staan als een zuiver geloovige, een groot geloovige, als een held des geloofs! Dit is wel de meest verfoeilijke ijdelheid, welke er bestaat. Maakt niet het Huis des Vaders tot een schouwburg! DIT geloof sterkt de HEERE niet, het wordt gevoed door onze oude natuur, aangeblazen door den vijand der zielen. Het is het waarachtig geloof te doen om God, om Zijn eer, om de verheerlijking van Zijn liefde!

Wij worgen de onzekerheid niet in een krampachtig gevecht, waaruit wij met een medaille op de borst te voorschijn treden. Maar als wij er ons naar uitstrekken toe te nemen in de kennis van God en van den Heere Jezus Christus, zal de geloofsverzekerdheid ons deel worden. Hij legt weg voor de oprechten een bestendig wezen.

Welgelukzalig zijn allen, die op Hem vertrouwen!
N. B.

En nu gaat dr de Bondt redeneeren alsof resten van de kerk een restkerk zijn, waaraan de kerknaam niet ontzegd mag worden! Een ongeluk komt zelden alleen.

11. Ja, er is toch sprake van kenteekenen der kerk, zegt dr de Bondt. Hij ga eens de beteekenissen van het woord kenteekenen na, en de latijnsche, of fransche woorden, die door „kenteekenen” vertaald zijn. Sporen in de sneeuw zijn ook kenteekenen, dat de vos er voorbijgegaan is. Maar de jager zou vreemd opzien, als een goele vriend aan zijn vrouw berichtte: ga de tafel maar vast dekken, je man heeft de sporen van den vos gezien, ergo de vos was daar aanwezig. Dat is maar één kant van het geval, ik geef het toe; maar als dr de Bondt wil, kunnen we er verder over doorpraten. Sporen, resten, overblijfselen der kerk zijn wat anders dan haar „notae”, haar merkteekenen. De resten van doode kameelen in de Sahara zijn geen merkteekenen van de aanwezigheid der kameelen op die plaats. Ik schrijf dit artikelje buitenshuis, en kan niet nagaan, wat er in de Institutie in 't latijn staat. Maar ik geef dr de Bondt op een briefje, dat er niet het woord staat, waarmee de merkteekenen der kerk van Christus worden aangeduid door Calvin.

12. Dr de Bondt verwijst naar ds J. Dijk (Zevenhuizen), die door mij reeds is beantwoord. Het is helaas kookboek-één-zang. Calvin zegt: alzo (sic) ontzeggen wij den naam kerk aan Rome. En ook dr de Bondt maakt er nog weer van: een ontzeggen-met-een-beperking. Een aanduiding van wijze wordt veranderd in een aanduiding van graad. Dat kan er raar gaan uitzien voor de logica. Als iemand zegt, dat dr de Bondt zijn huisvaderlijke plichten zóó en zóó opvat, mag ik dan zeggen: hij vat ze op met een beperking? We zouden, vrees ik, kwade vrienden worden, als ik dat zei.

13. Als ik met de stukken aantoon, dat Calvin inderdaad den naam kerk Rome ontzei, dan antwoordt dr de Bondt: niet in absoluten zin. Ik zou daar misschien ietwat gewilliger naar luisteren, als eerst erkend was: goed, we geven toe, dat de bewering „nóóit is de kerknaam ontzegd”, onhoudbaar bleek. Maar neen. Wil dr de Bondt nu eens zeggen, uit welk leerboek van de logica hij het verschil tusschen ontzeggen en niet-absoluut-ontzeggen heeft? We komen dan verder. We vinden nog al eens bij de oude theologen op een gestelde vraag:

A. c. D.

Of:

N. c. D.

Dat beteekent¹⁾: ja, maar er moet iets bij gezegd worden; of: neen, maar er moet iets bij gezegd worden, misschien, dat dr de Bondt aan zóó iets denkt. Maar dan komen we geen stap verder, als die nadere onderscheiding (dat, wat er nog bij gezegd moet) in den nevel blijft hangen. Die nevel, waarin b.v. de jaartallen van de Reformatie worden veronachtzaamd, of waarin van het woord „kenteekenen” (overblijfselen, gereformeerde resten, etc.) een gebruik gemaakt wordt in dier voege, dat men associaties wekt aan het woord „kenteekenen” of merkteekenen der kerk. Over die kwesties sprak dr de Bondt niet. Hij helpt niet. Op de vraag: ontzei Calvin den naam kerk? antwoordt ik:

A.,

d.w.z. ja.

Kan ik iemand er een genoeg mee doen, dan wil ik er wel van maken

A. c. D.,

dat wil zeggen: ja, maar we kunnen nog wel eenig misverstand afsnijden. Dr de Bondt evenwel zegt:

A. n. a.,

d.w.z.: ja, maar niet absoluut.

Dat vind ik niet duidelijk. Ik wacht op de exegese van:

c. D.

En voorloopig troost ik me hiermee, dat het sterke:

N.

(neen! nooit is de kerknaam ontzegd) door dr de Bondt is weersproken, zij het dan ook, dat hij het, ik zou haast ondeugend worden, deed met een weerspreking „niet in absoluten zin”.

„Niet zonder meer.”

„Niet absoluut.”

Sic dilabitur actas.

14. Heeft deze gedachtenwisseling nut?

A. c. D.

K. S.

Frankfortiana.

In onze bespreking van de kwestie-Datheen kwamen ook de kerkelijke verhoudingen te Frankfort a. d. Main ter tafel. Al kunnen we (zie onze desbetreffende „Mededeeling”) deze week nog niet naar Calvijn luisteren, het heeft toch zijn nut, bij de Frankfortsche gebeurtenissen nog een enkele kantteekening te geven bij wijze van toefgift.

1. We merken in ons vorig artikel op, dat de gemeente der Duitschers nog niet een luthersche kerk mocht heeten in onderscheiding van de gereformeerde, zooals „De Heraut” den indruk gegeven had. We wazen er op, dat de onderscheiding tusschen „dutchse” en „vreemdelingenkerk” nationaal was, doch niet confessioneel. Ten overvloede blijkt dit nog hieruit, dat de buitenlanders de Augsburgsche belijdenis plus de daarop gevolgde „Apologie” hadden onderteekend. Petrus Dathenus heeft in zijn „Kurtze und Warhaffte Erzehlung” ons interessante bijzonderheden omtrent de vluchtelingenkerk verteld. In dat boekje is ook opgenomen een polemisch-apologisch geschrift van Valerandus Pollanus, die er op wijst, dat men van de zijde der vreemdelingen overtuigd was, dat men een op de spits drijven der tegenstellingen tusschen de protestanten ongeoorloofd achtte, — weshalve zij dan ook van oordeel waren, dat na het godsdienstgesprek van Marburg, waarin men elkander had gevonden in een formulier van eendracht, de ééne groep de andere moest verdragen. Hoe lang? Totdat God aan de dwalenden, of anders aan de beide groepen de oogen zou openen. Maar uitdrukkelijk werd aan het voorgaande (139) nog toegevoegd (140), dat niemand alleen om de kwestie, waarover destijds tusschen de luthersche en de calvinistische partij de strijd liep (’t was de kwestie van de manier, waarop Christus in het avondmaal tegenwoordig was) een andere kerk mocht veroordeelen op zijn centje, „nach seinem gefallen allein”.

Hoe kon men dan beweren, dat de onderscheiding tusschen de vreemdelingenkerk en de duitse een confessioneele was? De vluchtelingen zelf protesteerden daartegen. Later gaan de zaken anders staan.

2. De vraag van zooeven dringt met nog te meer klem zich op, als we lezen, hoe de vreemdelingenkerk stond tegenover de Augsburgsche belijdenis, die later in tegenstelling met die van andere kerken is komen te staan, maar toen aanvaard kon worden ook door deze vreemdelingen. Ze hadden meer dan eens gezegd: wij zijn niet tegen de Augsburgsche belijdenis. Welnu, zoo voegde één der tegenstanders, Westphalus, hun toe: als gij dan de Augsburgsche belijdenis zijt toegedaan, houdt u dan ook daaraan! (125.) Hierop antwoordt Valerandus Pollanus: dat doen we ook. In Dec. 1556 verklaren à Lasco, Pollanus, Hovbraque, Hornus en Dathenus, dat hun avondmaalsleer niet strijdt met de Augsburgsche Belijdenis noch met de daarna gevolgde „Apologie”, (102.) In de voorrede op hun „Purgation”, een verdedigingsgeschrift, herinneren ze er aan, dat ze de Augsburgsche belijdenis met de Apologie hebben onderteekend. Hoe kan men dan tegenwoordig ten gunste van een pluriformiteitsleer gebruik maken van het feit, dat Datheen ook die duitse plaatselijke kerk in Frankfort „ware kerk” noemde? Zou een kerk, welker belijdenis men onderteekend heeft, niet zoo mogen heeten, zoolang er althans geen andere oorzaken van scheiding zijn? Men vergeet niet, dat de overheid het geweest is, die aan de vreemdelingen den eigen eeredienst onmogelijk maakte. Dat had niet die grootheid, die men later „de Luthersche Kerk” (!) noemde, gedaan. „Een nog niet luthersche duitse plaatselijke kerk van 1561”, kan toch eigenlijk niet door „De Heraut” of door prof. Dijk als „de Luthersche Kerk” met goede reden worden aangediend. Wie in onze eeuw zonder meer hoort spreken van „de luthersche kerk”, denkt vanzelf aan heel wat anders dan aan die plaatselijke kerk van Frankfort.

3. De kwestie is interessant, óók in verband met het bekende alarmkreet-artikel van prof. Waterink, gesteund door „De Heraut”. We hebben en in „De Heraut” en in „Credo” gelezen, dat men maar eens denken moet aan Utrecht 1905: toen ging het om wijziging eener zinsnede in artikel 36 der Belijdenis, en de rapporterende commissie had gezegd, dat men zich bij de lezing en verklaring van wat in de confessie staat, ook dus van die ééne zinsnede betreffende de taak der overheid inzake wering en uitroeiing der ketterij moest houden aan de historische betekenis der woorden. Natuurlijk strijdt daartegen onder ons niemand. Maar de historische betekenis eener uitspraak in de confessie is wat anders dan een dogmatische opinie van één of meer dergenen, die haar opstelden. We wazen er reeds op, dat de belijdenis soms woorden kiest, die ruimte laten voor divergerende meeningen binnen het raam der confessie. In zoo’n geval zou het juist ingaan tegen den historischen zin, als iemand die open ruimte wilde inkrimpen. Wat in de confessie staat, dat bindt ons; en dat moet eerlijk worden aanvaard in zijn historische betekenis. Maar wat er niet in staat, moet men er niet in leggen: dat is óók onhistorisch.

4. Welnu, op dit punt hebben de dominees der vluchtelingenkerk te Frankfort, à Lasco (!), Pollanus, Dathenus + 2 anderen, zeer duidelijk zich uitgesproken. Juist, nu we „De Heraut” terecht de groote betekenis van Datheen hoorden uiteenzetten voor wat het stuk der pluriformiteit betreft, is het goed, aan Datheen te herinneren voor wat betreft hetgeen we nu maar korthedshalve de „alarmkreetkwestie” noemen. In Dec. 1556 lieten gezegde predikanten hun

„Verantwortung der Fremden Kirchendiener zu Frankfurt” drukken. Ze vertellen, dat hun tegenstanders hun tegenwerpen, dat men de opvatting („den verstand”) der Augsburgsche belijdenis meer uit de boeken dergenen, die haar schreven, dan uit de confessie zelf moest afleiden. Zelf beweren de heeren van de oppositie dan ook parmantig, dat zij het ook met die schrijvers eens geweest zijn, in de dagen, toen de confessie werd opgesteld.

De dominees der vluchtelingenkerk, ook Datheen dus, nemen de oppositie van deze tegenwerpers op gemeedelijke manier in het ootje. Wel, wel, moeten we ook al met al die dogmatische schrijvers het eens zijn? We dachten anders, dat de aanklacht tegen ons luidde, dat we van de confessie zelf afweken! Nu hebben we, zoo gaan ze verder, al bewezen, dat de confessie zelf, heelemaal, op onze hand is, en dat juist onze tegenstanders, als ze onze leer veroordeelen, daarmee de (Augsburgsche) confessie zelf verloochenen! Maar ja, als ze ons nu gaan aanklagen, dat wij niet met de schrijvers der Augsburgsche belijdenis instemmen, dan gaat de hoofdstrijd niet meer over de leer der confessie, die wij immers bewaard hebben. Want het maakt nog al heel wat verschil: de Augsburgsche belijdenis zelf, óf... de auteurs, die haar hebben vervaardigd! Het is toch klaar als een klontje, dat die schrijvers heel wat meer hebben geleerd, dan in de confessie is vastgelegd. Wij voor ons weten overigens niet, hoeveel van die heeren auteurs er zijn, die dan aan de Augsburgsche confessie gewerkt zouden hebben; wel weten we, dat ze, naast de Apologie, op naam van Melancthon is gesteld (87). Andere geleerden, die aan de Augsburgsche confessie hebben gearbeid, hebben daarnaast ook wel het een en ander geleerd, dat niet met de confessie overeenkomt. Vooral nu Melancthon den tekst heeft doorgezien, en officieel laten bekrachtigen, moet men de belijdenis niet naar den zin en de meening van een of anderen schrijver uitleggen, en verstaan, want óók die schrijvers dient men te beoordeelen naar de confessie! Al zouden wij dus beweren, dat wij een afschuw hebben van de opinie der auteurs der Augsburgsche belijdenis, dan hadden onze opponenten daarna nog niet kunnen bewijzen, dat wij van de confessie zelf ons hadden verwijderd. Want zij moeten hun leer en meening uit de confessie als uit de goede bron kunnen ontleenen, en dan, als ze kunnen tegen ons volhouden. Tot nu toe is dat niemand gelukt.

Tot zoover de eerste schermutselingen met deze opponenten. Leerzaam genoeg voor het recht waardeeren der bekende waarschuwing van prof. Waterink.

5. Maar we zijn er nog niet.

De tegenstanders der Frankforter vreemdelingen beweren: bij de vaststelling der confessie heeft men vaak korthedshalve, om geen al te breed stuk te krijgen, zich moeten beperken; daardoor zijn (88/9) ettelijke artikelen in duistere en dubieuze bewoordingen geredigeerd, bewoordingen, waarmee men meer dan één kant uit kan. Dat is dan ook, volgens deze opponenten, de reden geweest, waarom er later een „Apologie” der belijdenis bij komen moest; een tweede geschrift, van een auteur afkomstig; en dáárin dient men nu de rechte interpretatie der confessie te zien. Wie het met de Apologie niet eens is, die staat ook met de confessie zelf op gespannen voet. „Klaar is Kees.”

Daarop geven de vreemdelingen-dominees dit bescheid:

De Apologie en de confessie kan men niet op één lijn plaatsen, niet gelijkwaardig noemen, ook al zijn ze beide van dezelfde hand. De confessie is door alle „stenden” officieel aanvaard en in den religievrede opgenomen. Niet alzo de Apologie; deze is wel verdragen, maar niet aangenomen om in autoriteit en waarde met de confessie gelijk op te deelen. Waarom dan ook de Apologie zich meer moet richten naar de goede interpretatie der confessie, dan dat de confessie haar gezag, haar aanzien en haar interpretatie zou moeten verkrijgen van de Apologie. Als wij dus onze leer kunnen confronteeren met de confessie, moet dat al voldoende zijn. Men kan ons niet eens omver redeneeren met beroep op de Apologie.

Ten overvloede — om de maat vol te meten — verzekeren zij dan, dat hun avondmaalsleer zelfs met de Apologie zich verdraagt. Maar dat doet er niet meer toe. Hoofdzak is, dat zij zóó de verhouding zien tusschen

a. de belijdenis en haar auteurs voor wat hun private meening betreft;

b. voor wat de belijdenis en haar interpretatie of ook apologie aangaat.

Ik kies liever de meening van Petrus Dathenus, dan die van prof. Waterink en „De Heraut” van 1940, voorzover ze zich in dezen bij prof. Waterink aansloot. Trouwens, heeft niet „De Heraut” vroeger geschreven, „dat een overdreven confessionallisme den band aan de confessie niet versterkt, maar juist verzwakt” („Heraut”, no. 1857)? We zouden over dat woord „overdreven” in discussie kunnen treden, doch achten het niet noodig: de bedoeling is wel duidelijk.

6. Nu we toch aan Datheen’s „Erzehlung” bezig zijn: ons trof daarin, dat in de voorrede der Kerkenordening etc. der vreemdelingenkerk wordt gezegd: „waar het pseudom nog regeert en in zwing is, daar steken wederdoopers en allerlei seeten den kop op:

¹⁾ Affirmatur cum Distinctione.
Negatur cum Distinctione.

diener zu
t hun tegen-
vatting („den
meer uit
schreven,
moest af-
de oppositie
die schrij-
toen de con-

ook Datheen
persers op ge-
el, moeten we
het eens zijn?
ons luidde,
Nu hebben
de confessie
at juist onze
deelen, daar-
verloochen!
dat wij niet
che belijdenis
trijd niet
die wij
Want het
schil: de
f, of... de
vaardigd!
die schrijvers
de confessie
ens niet, hoe-
dan aan de
hebben; wel
op naam van
geleerden, die
geheerd, heb-
r geleerd, dat
nu Melanch-
officieel laten
iet naar den
a schrijver
schrijvers
ar de con-
dat wij een
uteurs der
ze opponenten
t wij van de
ant zij moeten
le als uit de
als ze kunnen
emand gelukt.
gen met deze
recht waar-
rof. Waterink.

vreemdelingen
sie heeft men
te breed stuk
oor zijn (88/9)
ze bewoordin-
ee men meer
volgens deze
er later een
st; een tweede
n daarin dient
fessie te zien.
die staat ook
et. „Klaar is
inees dit be-
n niet op één
n, ook al zijn
is door alle
n religievrede
ze is wel ver-
n in autoriteit
eelen. Waar-
meer moet
etatie der
ssie haar
interpre-
an de Apo-
annen con-
moet dat
niet eens om-
logie.
meten — ver-
leer zelfs met
doet er niet
erhouding zien

wat hun pri-
interpretatie of
rus Dathenus,
ut" van 1940,
erink aansloot.
er geschreven,
den band aan
aist verzwakt"
wer dat woord
n, doch achten
delijk.
ng" bezig zijn:
er Kerken-
wordt gezegd:
zwang is, daar
den kop op:

want ze hebben geen geschikte leermeesters; in stee van door rechte herders, worden ze door grijpende wolven geregeerd". (160.) Zegt die uitspraak niet iets in verband met den brief van Calvin aan Sadoletus? Onder allerlei (roomsche) overheersching zijn nog kerken onder het juk, zegt Calvin daar... anno 1539. Dat zijn de kerken, die nog tot reformatie moeten komen onder vaste reformatische leiding; anders krijgt men sectarische woelingen. Onder praesidium van Sadoletus zijn dus ook secten, sectarische gezelschappen! Maar dat steunt geen pluriformiteitsleer; want die secten noemt Calvin geen kerk. Guido de Brès evenmin, zooals wij zagen.

7. Tenslotte: als de door de luthersgezinde partij onderdrukte vreemdelingen van hun eeredienst beroofd zijn geworden, dan klaagt Datheen, dat dat scheurmakerij geweest is. Ze hebben maar gezocht naar argumenten, en dat, niettegenstaande de vreemdelingen niet alleen de Augsburgsche belijdenis, doch ook de Apologie, en óók de Regensburger Artikelen¹⁾, en de reeds gemelde Concordia-formule van Bucer hebben aanvaard. Dat staat in hetzelfde boek (43), waarin we ook lezen, dat hun bij de overheid ingediende belijdenis door Calvin is goedgekeurd. Niet dus wat Calvin voor zichzelf zou begeeren, doch wat men kon bereiken en had bereikt, was voor hem de beheerschende vraag, als 'er om ging, na te gaan, waar de kerk van Christus nog wél, en waar ze niet meer dien naam moest voeren.

8. Wat het verdere verloop der moeilijkheden, en vooral wat Datheen's waardeering der onderdrukkers na de gevallen bestissing betreft, is het slot van Datheen's geschrift leerzaam. Zeker, zoo zegt hij, wij, arme vreemdelingen op duitse bodem, hebben zelf ook veelszins schuld: we hebben in eigen kring lang niet zoo met elkaar geleefd als 't behoort. Als we nu door u, bovendien partij van Frankfort's kerk, onderdrukt worden, onder inroeping van den sterken overheidsarm, dan zijt gij voor ons wat, naar Jesaja 10, Assur beteekende voor Gods oude volk. Assur was de geesels, de roede van Gods toorn over zijn ongehoorzame volk. Maar, vergeet het niet: — die roede is straks zelf verbroken.

Dat spelt niet veel goeds voor wie den pluriformiteitskant uit wil. En dat Calvin dezen toon niet onchristelijk vindt, dat kunnen we zien, als we hierna hem zelf over de Frankforter narigheden zullen hooren spreken.

K. S.

1) Dr. De Bondt geeft hier zijn aandacht aan!

INTER NOS.

PAPE - de Afscheiding - JANSSEN.

VIII.

Eeredienst, Justitie en N. H. Kerk
zwaaien samen den axt.

Tot in den zomer van 1835 schijnt Scholte vrij ongehinderd te hebben kunnen preeken, na de samenkomst der Haagsche Synode wordt dat echter anders.

Reeds den 18en Juni schreef Janssen, (naar aanleiding van een vraag van den burgemeester Vergouwen te Sprang aan Pape: hoe te handelen „indien men godsdienstige bijeenkomsten hield boven een bepaald aantal personen“) den scriba het volgende:

„Om u geheel au courant te stellen van hetgeen gedaan kan en moet worden tegen ongeoorloofde godsdienstige bijeenkomsten, zende ik u vertrouwelijk kopy van een rapport, door ons Departement, met dat van Justitie aan den Koning uitgebragt en waarmede Z. M. zich heeft vereenigd. Daarin wordt juist omschreven wat van wegens het burgerlijk gezag en wat van wegens het regterlijke ten deze behoort te geschieden.“

De Haagsche Synode dringt vervolgens bij „Justitie“ op maatregelen aan, en daarna zien we allerlei Eerwaarden en Edelachtbaren eendrachtelijk samenwerken om de hagepreken te verstoren.

Op 19 Juli kan Scholte den burgemeester van Genderen nog antwoorden „dat de Regtbanken reeds meer dan een uitspraak gedaan hadden, waaruit bleek, dat art. 291 niet applicabel was“, maar de Rechtbank te Tiel (begin Augustus) velt het eerste ons bekende veroordeelend vonnis (De kwestie-Ulrum valt hierbuiten). Daarop volgt het einde van Scholte's tournee, de wilde verstoring te Gamenen. (23 Augustus).

„Te Almkerk“, zoo meldt Pape 17 Juni nog, „is het voorshands rustig, overigens hoort men in geene gemeente verder van woelingen, tenzij dan dat men uit sommige hoopsgewijze naar de Veen-schen en Almkerkschen heenstroomt. Vertrouwelijk gesproken zijn de Predikanten van Sleeuwijk, Woudrichem, Giessen etc. etc. ook door hun Laodiceïsme zelve veel de oorzaak van dit verloop hunner gemeente.“

Op last van de Synode, schrijft het Provinciaal Kerkbestuur het Classikaal Bestuur aan (27 Juli), om Meerburg en Van Rhee ernstig onderhanden te

nemen terwille van hun request aan de Synode (1e vergrijp).

Spoedig daarop, N.B. 14 dagen nadat Pape het bestuur van den ring Woudrichem bij zich heeft gehad „om mij over Meerburg te spreken“, en hen beloofd heeft „dat wij den huichelaar onder de oogen zouden zien“, komt er een aanklacht uit Almkerk zelf (3 Aug.). Twintig gemeenteleden, n.l. een paar raadsleden, de dokter, ontvanger, gemeente-secretaris en andere dorpsnotabelen; onder aanvoering van burgemeester Duyser, beklagen zich dat hun predikant thans de Evang. Gezangen, „die zulk een weldadige strekking hebben“, in 't geheel niet meer laat zingen (2e vergrijp).

Pape is met dit stuk „regt in zijn schik“ (16 Aug.), want het request op zichzelf bevat te weinig reden tot beschuldiging. Een brief, gedateerd 5 Augustus, waarvan we ook enkele gedeelten over Scholte citeeren, bevat nog een (3e) vergrijp dat Meerburg ten laste zal worden gelegd:

„Te Tiel is de eisch (tegen Scholte — wegens prediking te Vuren, B.) Zaterdag 11. f95 boete geweest, en dus het maximum. Hij heeft zig zelve verdedigd, en de jonge Van Hall uit Amsterdam, was de advocaat der nieuw gecreëerde ouderlingen en diakenen uit Vuren. Den volgende dag heeft Scholte de stoutheid gehad, om te Tricht te prediken, derhalve onder den rook van Tiel. Heden zal de uitspraak te Tiel geschieden, en ik hoop de zelve nog te vernemen voor ik dezen sluit.“

„Callenbach, Meerburg en Van Rhee hebben Scholte naar Sprang vergezeld, en zijn tegenwoordig geweest bij zijne oratie. Openlijk kiezen dezen derhalve zijne partij, en werken niet minder in het duister. Binnenkort zullen wij Meerburg en Van Rhee voor eene commissie citeeren, en als het naar mijn zin gaat, dan gaan zij den weg van S. op. Van Rhee (wil men) heeft zijne gemeente verzoekt zich af te scheiden, dog ik geloof niet dat de vlieger heeft willen opgaan.“

„Het rekest van Van Rhee en Meerburg (een wonderlijk stuk!) heb ik van Augustini ontvangen „ter informatie, en met last om daaromtrent naar de bestaande verordeningen te handelen.“ Ik weet eigenlijk niet, wat wij met dit stuk maken zullen, want niet dan zijdelings kan er uit gedeedeerd worden, dat Van Rhee en Meerburg tegen Gezangen en Vragen zijn. Gelukkig, dat het niet laten zingen der Gezangen door beiden genoegzame punten van beschuldiging oplevert.“

„Er zijn thans 30 curassiers te Genderen. Te Genderen begint men te morren dat Scholte niet bestendig aldaar zich ophoudt, en zijn vrienden niets dan... Curassiers bezorgt. Zoo moet het ook komen. Van Setten zeide mij, dat hij niets verliest, en dat is reeds veel, maar winnen doet hij ook niet, een enkele der Sectarissen zoude echter bij hem het Avondmaal komen vieren.“

„Het is ongelooflijk, welk een spanning de kerkelijke aangelegenheden in deze oorden veroorzaken, en hoe nadeelig zulks voor het Gouvernement wordt. Op zig zelve zijn de belastingen drukkend, de wijze waarop eigendunkelijk de landerijen en huizen worden aangeslagen, hatelijk, en het een en ander werkt mede, om zelfs de goedgezinden zig op het ongunstigst te doen uitslaten tegen het Bestuur; voeg hierbij de woelingen van Scholte, de opgewondenheid der gemoederen bij het landgepeupel ten zijnen voordeele — en UEd. zult genoegzaam gevoelen, dat de stemming over het algemeen verre van wenschelijk is.“

„Van Tiel heb ik geen bericht ontvangen; gisteren verhaalde men dat S. te Gamenen bij Bommel had gepredikt of zoude prediken. De assessor te Poederoyen is geschorst, omdat hij, in absentie van den burgemeester deszelfs functie waarnemende, S. vergund had te prediken, en zelfs een hooiberg uit den weg had laten ruimen.“

„Als S. oefent, dan staat hij doorgaans op een bank voor een huis, of in de deur eener schuur; te Sprang was het letterlijk eene comédie. Een der inwoners van Sprang had een zoetelaarster weten te bewegen, om met een vaatje jenever de schare rond te gaan, terwijl men elders vrouwen met kersen en pruimen zag venten. Het wordt letterlijk een straatschandaal!“

Een paar dagen later kan Pape melden: „Scholte is bij de Regtbank van Tiel voor f60 gecondemneerd, en de door hem geïmproviseerde Ouderlingen en Diakenen van Vuren zijn eveneens in de boete geslagen; desniettegenstaande zal S. morgen, naar men mij bericht, te Asperen, en morgen acht dagen te Genderen preeken (?)“.

„De Regtbank van 's Bosch heeft hem nog niet gedagvaard, of deze na de Tielsche uitspraak gewacht heeft, dan of er een andere reden bestaat van vertraging, is mij onbewust.“

„Ik ben in mijn schik dat toch eens eene Regtbank art. 292 heeft begrepen te kunnen toepassen, waar wil het ook heen.“

Blijkbaar is dit de eerste veroordeeling; het vonnis te Den Bosch luidt later f50 boete.

Woensdag 26 Aug. zal de bovengenoemde Classicale Commissie Meerburg en Van Rhee verhooren. Janssen schrijft enkele dagen tevoren reeds:

„Die twee, — zijn geen menschen die men overtuigen kan; anders zou zulks althans aan den regt-zinnigen Morees [spelling-Janssen] wel gelukt zijn, — indien zij buigen, dan zal het alleen zijn voor de vrees van afgezet te worden, indien zij vol-

houden is het, omdat zij grond hebben van elders vergoeding van verlorene tractementen te erlangen.“

Met andere woorden: 't Zij deze twee acht geven op onze vermaning of niet, ze moet hen steeds als lage individuen verachten!

De insinuatie over geldzucht is een gebruikelijke. Pape schreef b.v. in verband met de hooge kerkelijke proceskosten te Genderen (17 Juni):

„Van belang oordeel ik veelmeer voor de goede zaak, dat de vlegels (dat zijn hier de Gendersche volgelingen van Scholte, B.) tot betaling, met hoe meer kosten hoe beter, genoodzaakt worden, want ze hebben alles voor de auwe Lier over, behalve... het geld, en men tast hen aan de gevoeligste zijde aan, indien men hen op de beurs klopt.“

De eene laster heft hier wel de andere op: Wat heeft de „hebzuchtige“ Meerburg toch van „gierige“ [en bovendien: weinige en arme] geloofsgenooten te verwachten? —

Men kent de vragen die door de commissie aan Meerburg en Van Rhee zijn gesteld. Dit voorleggen van enkele vastgestelde vragen was tactiek: men wilde „met de mannen in geene woordenwisseling treden“. De antwoorden zijn ook bekend (Zie b.v. Rullmann „Gezelle Meerburg“ pg. 105). Pape stuurt ze aan Janssen toe met het bijchrift:

„Daar de wet hier nog 8 dagen loekent om nadere inlichtingen te suppediteeren, zal men dit tijdsverloop afwachten, en na dato pur et simple het Provinciaal Bestuur op grond van aangewende redenen en bijlagen om de afzetting vragen. Ik hoop, dat het Provinciaal Kerkbestuur zig ferm zal gedragen, want laxiteit in deze zaak kan niet anders dan de noodlottigste gevolgen teweeg brengen.“ Van Rhee had een ongekende tact en schied een zachtmoedig en bedeesd. Meerburg was ernstig, ontroerd en bleek, de eerste is een schobbert, de tweede een dwepert!“

Het Prov. Kerkbestuur maakt met de gevraagde afzetting van Meerburg en Van Rhee niet zoo'n haast als Pape hoopt, maar is juist zoo „lax“ als hij vrees. Velen hunner kennen het aan te wenden Gezangen-besluit van 1808 ternauwernood of in 't geheel niet (evenmin als Pape twee jaar geleden!), nog nooit was er iemand om het nalaten der Gezangen afgezet, en de gevolgen zijn onberekenbaar, — genoeg om de Prov. Kerkbestuur-rechters beschroomd te maken.

Stel eens, dat de gesuspendeerde predikanten niettegenstaande de vonnissen te Tiel en 's Bosch, ongestoord zouden kunnen prediken, dan lijdt het Kerkbestuur toch eigenlijk nog een échee. Dit gevaar is niet denkbeeldig, want, om Verschoor, burgemeester van Sleeuwijk en lid van het Prov. Kerkbestuur maar te laten spreken (4 Sept.):

„Ik verneem dat de afgezette predikant Scholte door de Rechthank te 's Bosch gister veroordeeld is tot een geldboete van f50, wegens het houden van een ongeoorloofde vereniging van meer dan 20 personen; — hij moet de zaak zelf verdedigd hebben, en zooals onbevooroordeelde deskundigen getuigen, op een uitnemende wijze, zoodat men zich moeyelijk met dit vonnis kan vereenigen, hoogstwaarschijnlijk omdat hier geen associatie bij art. 291 bedoeld bestaat, dit moet hij overtuigend hebben bewezen. Hoe het zij, onze wetgeving is op dit punt duister en gebrekkig. Zij vordert voorziening, want ik voorzie anders treurige gevolgen, als de rechthanken hier of daar S. in het gelijk mochten stellen.“

„Het belang er van [van nieuwe wetsartikelen] gevoel ik zeer, daar het onwettigbaar is, dat de Predikanten van Veen en Almkerk, wanneer ze zullen worden afgezet, dadelijk in het open veld hier of daar het volk zullen opwinden en ongelukkig als de regterlijke magt zich dan niet aan de wet kan vasthouden.“

Het Prov. Kerkbestuur pakt de zaak dus met poese-voorzichtigheid aan, zoodat Pape, geprikkeld, reeds den 27en Augustus, Janssen te hulp roept:

„Ik reken er op dat UEd. in den tijd Papa van Heusden („Vader“ Ds van Heusden, Praeses Prov. Kerkbestuur) eenen Heven getr... zult schrijven, want deze geloof dat hij langs den zachten (?) weg veel zal bereiken, en bij knoesten moet men toch den axt gebruiken.“

W.

K. B.

Calvin en het Orgel.

Dr. Jop Pollmann's daad van eenvoudige Rechtvaardigheid.

II.

In deze rubriek interesseert ons momenteel het meest, hoe „Calvin en de Muziek“ uit het onderzoek van Dr. Pollmann te voorschijn komen. Wij citeerden reeds een enkele passage. Tegen het gevaar van de muziek „wat wij nog dagelijks onder-vinden!“ hoort Dr. Pollmann Calvin met Plato betoogen „dat een muzikale compositie niet beoordeeld moet worden naar den graad van het artistieke genieten, dat zij ons kan schenken, maar naar den moreelen invloed, dien zij de facto uitoefent“.